

DEPOZITELE DE BRONZURI DE LA REBRIȘOARA (raionul Năsăud, reg. Cluj)

Localitatea Rebrîșoara este situată la circa 4 km est de Năsăud, la confluența pîrîului Rebra cu Someșul Mare. Ea este cunoscută în literatura arheologică încă din secolul trecut, cînd s-a descoperit aici primul depozit de bronzuri. Ulterior a mai fost semnalată descoperirea altui depozit. Întrucît cele două depozite de bronzuri nu au fost studiate mai îndeaproape, se va încerca, cu această ocazie, să se lămurească unele nepotriviri ce s-au strecurat în literatura de specialitate referitoare la compoziția și la numărul obiectelor, analizîndu-se totodată încadrarea lor tipologică, cronologică și istorică.

Considerăm utilă și necesară publicarea acestor depozite de bronzuri deoarece, prin precizările care se fac cu această ocazie, ele pot fi utilizate mai rodnic de către specialiști.

Despre locul, împrejurările și compoziția primului depozit de la Rebrîșoara, C. Gooss¹ dă următoarea informație: „Pe un platou situat la circa 1 000 de picioare deasupra Someșului, un țărau a scos la lumina zilei, cu saua, în primăvara anului 1876, un celt. La săpătură în continuare, s-au găsit în lutul galben, într-o groapă, 11 obiecte, între care: o sabie de 46 cm lungime, un vîrf de lance, în formă de frunză, de 19 cm, două celturi de 13 cm, un topor cu aripioare de 18 cm și șase topoare de 30 cm lungime, cu tăișul curbat și capul în formă de disc terminîndu-se într-un *umbo* ascuțit. Obiectele se află în colecția gimnaziului din Năsăud”.

Celelalte informații diferă de la caz la caz atunci cînd relatează numărul și felul obiectelor care alcătuiesc acest depozit². Pornind de la premisa că informația lui C. Gooss este mai plauzibilă deoarece este imediat posterioară descoperirii depozitului, s-a reușit ca, pe baza datelor pe care le dă el, să se

¹ C. Gooss, *Chronik der archaologischen Funde Siebenbürgens*, în *AVSL*, XIII, 1876, p. 247, 474; Idem, în *AVSL*, XIV, 1878, p. 55.

² Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 438, dă compoziția corectă a depozitului, în schimb J. Hampel, în *Trou-aillés de l'âge de bronze en Hongrie*, Budapeșt, 1886, p. 93, și *A bronzkor emlékei Magyarhonban (Vestigiile epocii bronzului în Ungaria)*, Budapeșt, 1892, II, p. 126, enumerînd piesele care alcătuiesc depozitul, amintește în plus un vîrf de lance.

G. Téglás, în *OTTE*, XII, 1887, p. 302, nr. 315, consideră cele două celturi ca fiind lanțuri, iar în *AE*, XII, 1892, p. 406, seceri. V. Russu, în *BSG*, X, 1889, p. 365 relatează de asemenea greșit că cele două celturi sînt vîrfuri de lance. I. Marțian, în *AE*, XXIII, 1903, p. 286, credea că sabia este un pumnal, în schimb face precizarea că dealul unde s-a descoperit depozitul este situat pe malul drept al pîrîului Gherja. M. Roska, în *Repertoriu*, nr. 193, p. 128, dă compoziția corectă a depozitului, corectîndu-i pe J. Hampel și G. Téglás.

identifice și să se reconstituie întreg depozitul, cu excepția săbiei, care s-a pierdut înainte ca obiectele din colecția liceului din Năsăud să fi intrat în patrimoniul muzeului raional Năsăud³.

Descrierea obiectelor. 1. Celt cu gura ușor concavă și bordura îngroșată. Corpul zvelt și oval în secțiune are tăișul lat și ușor arcuit. Cele două suprafețe laterale sînt ornamentate sub muchia gurii cu cîte trei dungi orizontale reliefate și paralele, iar de ultima dungă sînt lipite cîte două dreptunghiuri care se suprapun (fig. 1/1). Pe suprafețele înguste se observă linia de turnare, care nu a fost netezită în întregime. Patina verde-cenușie este în parte acoperită de lut galben. Dimensiuni: lungimea 10 cm, diametrul gurii 2,5 cm, adîncimea găurii de înmănușare 6,2 cm, lățimea tăișului 4,6 cm. Greutatea 160 g. Muzeul raional Năsăud, inv. nr. 437.

2. Celt de tip transilvănean, cu gaura de înmănușare ovală în secțiune și marginea gurii ușor îngroșată. Tortița prelungă se contopește cu motivul ornamental de pe latura îngustă. Tăișul este drept, iar patina verde închis, cu puternice urme de oxidare de culoare albastruie. Dimensiuni: lungimea 12,5 cm; diametrul gurii 3,5 cm; adîncimea găurii de înmănușare 6,5 cm. Greutatea 300 g. M.N. inv. 434 (fig. 1/2).

3. Celt asemănător ca formă, dar tăișul este mai larg și ușor curbat. O porțiune din partea superioară lipsește. Aceeași patină. Dimensiuni: lungimea 12 cm; diametrul gurii 4 cm; adîncimea găurii de înmănușare 7,8 cm. Greutate 300 g. M.N. inv. 438 (fig. 1/3).

4. Topor cu aripioare de formă dreptunghiulară, cu tăișul curbat. Pe ceafă, prezintă creștătură italică, iar cele patru aripioare au vîrfurile ușor îndoite spre interior. Patina verde-cenușie. Dimensiuni: lungimea 17,7 cm; lățimea 3,7 cm; grosimea 1 cm; lățimea tăișului 5 cm. Greutatea 580 g. M.N. inv. 435 (fig. 1/5).

5. Vîrf de lance în formă de frunză. Nervura mediană constă din trei linii puternic reliefate. Tocul de înmănușare, de formă conică, este găurit pe linia de turnare, pentru ca astfel, cu ajutorul unui cui, mînerul de lemn să fie fixat mai trainic. Patina verde închis prezintă pe alocuri urme puternice de oxidare. Dimensiuni: lungimea 18 cm; lățimea 3,2 cm; diametrul tubului 2 cm. Greutatea 110 g. M.N. inv. 431 (fig. 1/6).

6. Topor de luptă cu disc și spin, din bronz. Spinul de formă conică este lipit cu baza de discul rotund și subțire. Porțiunea dintre disc și manșon este pătrată în secțiune. Manșonul de formă cilindrică are capetele rotunjite și ușor îngroșate. La mijlocul manșonului, pe cele două fețe se află cîte o proeminență triunghiulară. Corpul toporului este zvelt, lărgindu-se tot mai mult înspre tăiș. Patina verde închis are porțiuni puternic oxidate. Dimensiuni: lungimea 30 cm; diametrul discului 6,7 cm; manșonul, 7 × 2,3 cm; corpul 2 × 2 cm; tăișul 6,6 × 0,4 cm. Greutatea 720 g. M.N. inv. 252 (fig. 1/11).

7. Topor de luptă asemănător, dar de dimensiuni mai reduse. Aceeași patină. Dimensiuni: lungimea 24 cm; disc 6,4 cm; manșonul 7,6 × 2,2 cm; tăiș 4 × 0,3 cm. Greutatea 600 g. M.N. inv. 451 (fig. 1/10).

³ Mulțumesc și pe această cale tov. I. Someșan, directorul Muzeului raional Năsăud, pentru permisiunea de a studia și publica acest depozit. Singura identi-

ficare nesigură este celtul nr. 1, fig. 1, ale cărui dimensiuni nu sînt date de C. Gooss.

8. Topor de luptă de aceeași formă, dar mai mic. Aceeași patină. Dimensiuni: lungimea 19 cm; diametrul discului 5,5 cm; manșonul $6,8 \times 2$ cm; tăișul $4,2 \times 0,5$ cm. Greutatea 410 g. M.N. inv. 453 (fig. 1/7).

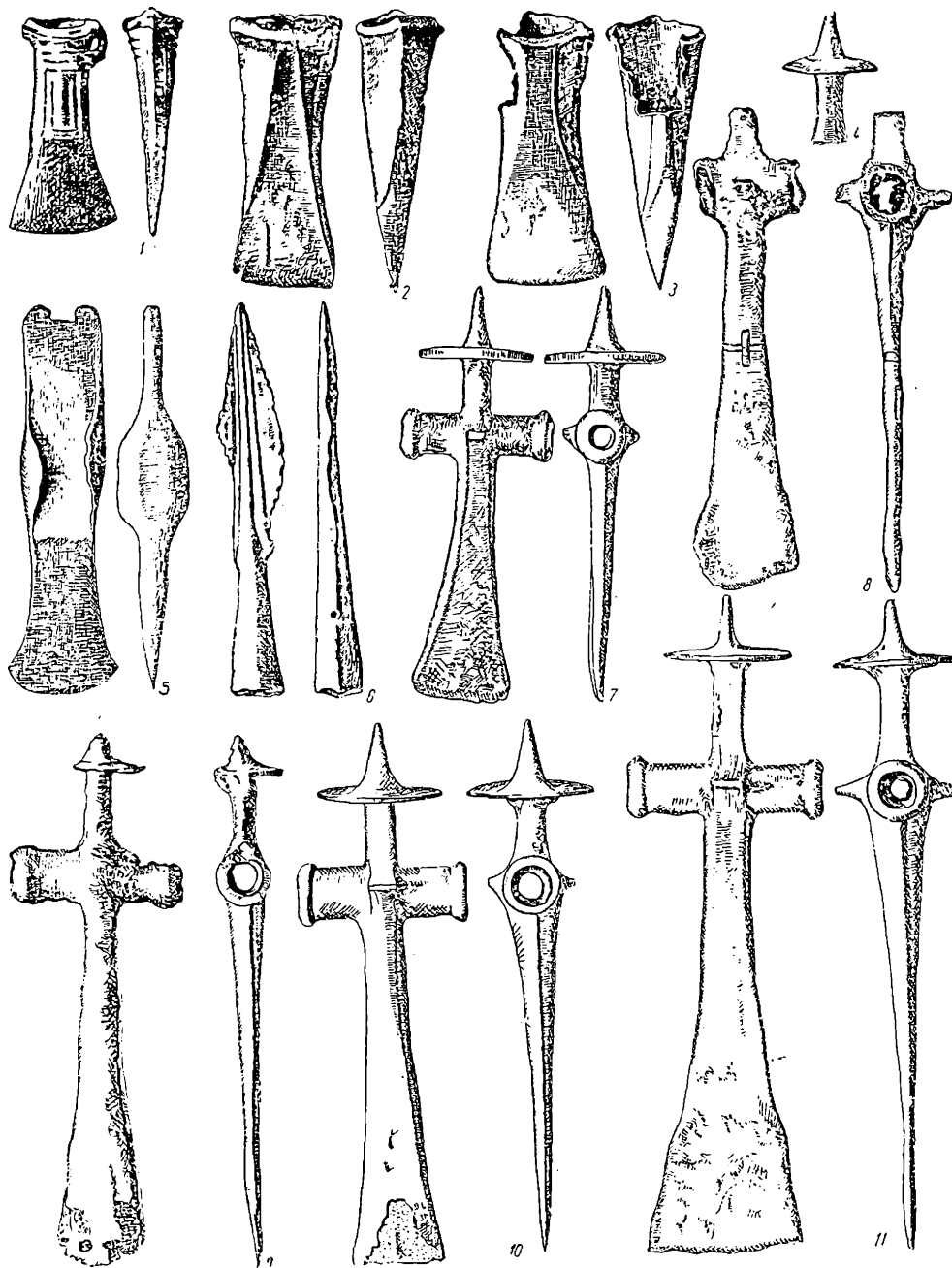

Fig. 1. — Primul depozit de bronzuri de la Rebrîșoara.

9. Topor de luptă cu disc și spin. Spinul, de formă conică, este mult mai scund decât la cele precedente. Discul este rupt în cea mai mare parte. Porțiunea dintre disc și manșon are o formă cilindrică ușor turtită, astfel că în secțiune

este ovală. Manșonul, cu capetele ușor îngroșate, și corpul toporului sînt de asemenea ovale în secțiune. Taișul este îngust și ușor arcuit. Întreaga suprafață a toporului este poroasă și puternic oxidată, iar patina are o culoare verde albăstrui. Dimensiuni : lungimea 24,2 cm ; manșonul $7,8 \times 2,8 \times 2,3$ cm ; taișul $3,8 \times 0,2$ cm. Greutatea 330 g. M.N. inv. 454 (fig. 1/9).

10. Fragment de topor de luptă, căruia îi lipsește discul și spinul precum și cele două extremități ale manșonului. Ca tip este asemănător cu cel precedent, dar suprafața este mai poroasă și mai oxidată. Dimensiuni : lungimea 22 cm ; manșonul (porțiunea păstrată) $5 \times 2,8$ cm ; taișul $4,5 \times 0,5$ cm. Greutatea 340 g. M.N. inv. 455 (fig. 1/8).

11. Partea superioară a unui topor de luptă cu disc și spin. Porțiunea dintre disc și manșon este cilindrică. Restul toporului lipsește. Patina verde cenușiu. Lungimea 6,2 cm ; diametrul discului 4,8 cm. Greutatea 130 g. M.N. inv. 456 (fig. 1/4).

O bună parte din piesele care alcătuiesc acest depozit n-au mai fost în uz în momentul ascunderii lor, deoarece erau deteriorate, deci ele au fost acumulate pentru valoarea lor intrinsecă. Depozitul cîntărește (fără sație) 4 kg.

★

Al doilea depozit de bronzuri, compus din cinci topoare, un celt și cinci brățări, a fost descoperit mai recent în vatra satului. Alte amănunte referitor la mediul și împrejurările descoperirii nu se cunosc în afară de faptul că el a intrat în colecția I. Marțian, iar după moartea acestuia a fost achiziționat de Muzeul Arheologic din Cluj⁴.

Descrierea obiectelor. 1. Celt de tip transilvănean, cu gaura de înmănușare de formă ovală și bordura gurii ușor îngroșată. Tortița prelungă se unește cu latura mai îngustă a triunghiurilor care împodobesc cele două fețe laterale. Corpul este zvelt și taișul ușor curbat. Patina verde închis. Dimensiuni : lungimea 10,8 cm ; diametrele gurii $2,6 \times 2$ cm ; adîncimea găurii de înmănușare 5 cm ; lățimea taișului 4 cm. Greutatea 118 g M.A.C. inv. IN. 2 201 (fig. 2/6).

2. Topor de luptă cu disc și spin. Discul subțire a fost inițial ornamentat cu două cercuri concentrice. Porțiunea dintre disc și manșon este ovală în secțiune, ca și manșonul, care are spre capete cîte o bordură reliefată. Corpul este zvelt și subțire, lărgindu-se treptat spre taiș. Întreg toporul a fost inițial rău turnat, din motive de economie de material. Patina verde deschis. Dimensiuni : lungimea 25 cm ; diametrul discului 4,6 cm ; grosimea porțiunii dintre disc și manșon 0,8 cm ; diametrele manșonului $2,5 \times 2$ cm ; lățimea corpului sub manșon 1,6 cm ; grosimea 0,6 cm ; lățimea taișului 6,2 cm. Greutatea 232 g. M.A.C. inv. IN. 2 200 (fig. 2/10).

3. Partea superioară a unui topor de luptă cu disc și spin, cu discul în formă de ciupercă. Porțiunea dintre disc și manșon, de secțiune patrulateră.

⁴ Cînd a fost achiziționată de către muzeul arheologic din Cluj, la o parte din colecția lui I. Marțian nu se mai cunoștea precis locul de unde provin obiectele de bronz, de aceea ele au fost inventariate ca provenind dintr-o localitate necunoscută. Recent însă pe baza informațiilor mai vechi ale lui I. Marțian, f. *Archaeologisch-prähistorisches Repertorium für Sie-*

benbürgen, in *MAGW*, XXXIX, 1909, p. 334 și urm. ; *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920, p. 32 și urm. ; M. Roska, *Repertoriu*, p. 129, nr. 193, s-a reușit să se identifice și să se reconstituie (cu excepția unei brățări care s-a pierdut) și cel de-al doilea depozit de la Rebrîșoara.

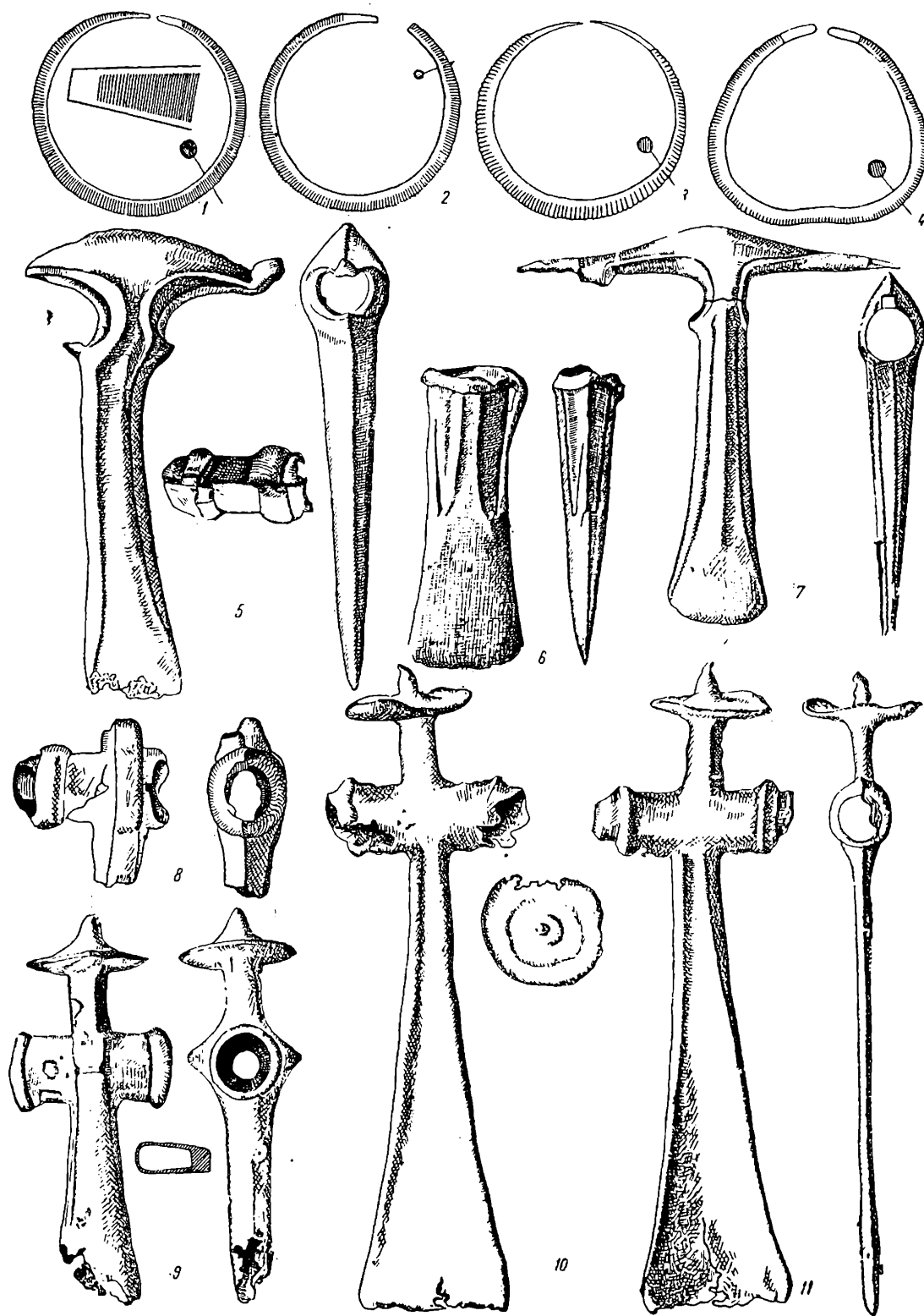

Fig. 2. — Al doilea depozit de bronzuri de la Rebrisoara.

Manșonul cilindric are marginile reliefate, prezentînd pe alocuri găuri făcute în timpul turnării, iar la mijloc cîte o proeminență triunghiulară pe fiecare față. Corpul este masiv, rar îi lipsește partea inferioară cu tăișul. La turnarea acestui exemplar s-a încercat de asemenea să se facă economie de materie primă, punîndu-se între cele două valve, aproximativ la mijlocul corpului, un dop de lemn, care a făcut ca toporul să aibă corpul gol pe dinăuntru, fapt care a determinat ruperea lui pe locul unde pereții erau mai subțiri. Patina verde închis. Dimensiuni : lungimea 13,8 cm ; diametrul discului 4,2 cm ; grosimea porțiunii dintre disc și manșon 1,2 cm ; lungimea manșonului 5,5 cm ; grosimea 2,3 cm ; lățimea și grosimea corpului la buză 2 cm. Greutatea 300 g. M.A.C. inv. IN. 2 207 (fig. 2/9).

4. Fragment de topor de luptă cu disc și spin. S-a mai păstrat doar parte din corpul și manșonul cilindric. Cînd s-a turnat toporul, s-au mișcat valvele tiparului cu circa 0,5 cm, astfel că de la început exemplarul nu a mai fost folosit ca armă, ci a rămas doar ca piesă nereușită. Și la acesta se observă un gol în interiorul corpului, lăsat anume pentru economie de material. Patina verde închis. Dimensiuni : lungimea 6 cm ; lungimea manșonului 5,3 cm ; diametrul 2,3 cm. Greutatea 160 g. M.A.C. inv. IN. 2 208 (fig. 2/8).

5. Topor de luptă cu manșonul prelungit în dreptul cefei în formă de scut. Unul dintre capetele manșonului se termină cu un buton reliefat. Corpul este masiv și ușor curbat. Bordurile manșonului și părțile laterale ale corpului sînt fațetate. Tăișul este îngust și drept. Piesa a fost bine executată, dar liniile de turnare de pe fețele înguste nu au fost netezite. Patina verde deschis. Dimensiuni : lungimea 16,5 cm ; lungimea manșonului 8,8 cm ; diametrul găurii de înmănușare 2,2 cm ; grosimea corpului 2,3 cm ; lățimea tăișului 3,3 cm. Greutatea 430 g. M.A.C. inv. IN. 2 205 (fig. 2/5).

6. Topor de luptă cu adaos la manșonul prelungit din dreptul cefei în formă de scut, rupt în două bucăți. Spre unul din capetele manșonului are două aripioare ce coboară în jos. Corpul masiv și drept se lărgeste spre tăiș, care este ușor curbat. Bordurile manșonului și corpul sînt fațetate. Patina verde închis. Dimensiuni : lungimea 14,3 cm ; manșonul 14 cm ; diametrul găurii de înmănușare 2 cm ; grosimea corpului 2 cm ; lățimea tăișului 3,5 cm. Greutatea 300 g. M.A.C. inv. IN. 2 206 și 2209 (fig. 2/7).

7—10. Patru brățări ornamentate pe întreaga suprafață cu creștături mărunte. Brățările au capetele despărțite și mai mult sau mai puțin subțiate. Toate au secțiunea barei rotundă și aproximativ aceleași dimensiuni. Patina variază de la verde deschis spre verde închis. M.A.C. inv. IN. 2 210 (fig. 2/2). Greutatea 48 g M.A.C. inv. IN. 2 211 (fig. 2/1). Greutatea 50 g. M.A.C. inv. IN. 2 212 (fig. 2/3). Greutatea 52 g. M.A.C. inv. IN. 2 213 (fig. 2/4). Greutatea 50 g.

După cum reiese din descrierea pieselor care alcătuiesc cel de-al doilea depozit, o parte din ele nu mai puteau să fie folosite atît pentru faptul că erau rupte, cît și pentru că inițial au fost rău turnate. Depozitul cîntărește în întregime doar 1,818 kg.

Încadrarea tipologică și cronologică. Din analiza și descrierea obiectelor care alcătuiesc cele două depozite, rezultă că ele au o compoziție unitară atît din punct de vedere tipologic, cît și cronologic, de aceea ele vor fi tratate

în ansamblu, iar analogiile se vor prezenta pe categorii de obiecte. Cele mai numeroase piese ce intră în compoziția depozitelor de la Rebrîșoara sînt armele (topoarele de luptă cu disc și spin, topoarele de luptă cu ceafa prelungită, sabia, lancea), în timp ce uneltele ori obiectele de podoabă sînt puține la număr.

Întocmind o listă a localităților unde s-au găsit topoare cu disc și spin, am constatat că, din 130 de localități, peste 80 sînt repartizate pe teritoriul Transilvaniei, iar dintre acestea din urmă mai bine de două treimi sînt plasate în bazinul Someșului ori al celorlalți afluenți ai cursului superior al Tisei. Numărul mare de localități de pe teritoriul Transilvaniei în care s-au găsit topoare cu disc și spin, dar mai ales concentrarea acestor descoperiri într-o regiune bogată în zăcăminte de aramă, precum și faptul că aici s-au găsit și valve de tipar, dovedesc că ele sînt prin excelență un produs local. Numeroasele variante ale topoarelor cu disc și spin indică, pe de o parte, evoluția lor tipologico-cronologică, iar pe de altă parte, existența a numeroase ateliere de prelucrare. Topoarele de luptă cu disc și spin de la Rebrîșoara, după clasificarea făcută de I. Nestor⁵ intră, în cea mai mare parte, în variantele B 3 a — B 4 a. Ele prezintă numeroase analogii, dar aici se vor aminti numai cîteva depozite ce se pot data cu mai multă precizie: Dragomirești⁶, Domănești⁷, Panticeu⁸, Stîna de Sus⁹, Uriu¹⁰ (Bronz D), Dipșa¹¹, Lozna Mare¹², Popești¹³, Șanț-Rodna Nouă¹⁴, Sfîraș¹⁵, Uioara de Sus¹⁶ și Valea lui Mihai¹⁷ (Hallstatt Al).

A doua categorie de topoare de luptă, cele cu ceafa prelungită, sînt de asemenea numeroase pe teritoriul Transilvaniei (din 36 de localități, 19 sînt transilvănene). Exemplarele de la Rebrîșoara fac parte din două variante deosebite. Cele mai apropiate analogii ale acestor exemplare le găsim în depozitele de la: Domănești, Peteritea¹⁸, Șanț-Rodna Nouă, Tîrgu-Lăpuș¹⁹, Valea lui Mihai (variante A) și Batarei²⁰, Dragomirești, Drajna de Jos²¹ etc. (variante B).

⁵ I. Nestor, în *Marburger Studien*, 1938, p. 184 și urm.

⁶ M. Roska, *Repertoriu*, p. 69, nr. 64, fig. 71.

⁷ *AE*, IV, 1880, p. 342; *UR*, IV, 1884, p. 321 și urm.; J. Hampel, *Trouvailles*, p. 43 și urm.; idem, *Bronzkor*, I, p. 122—4; I. Nestor, *op. cit.*

⁸ J. Hampel, *Bronzkor*, II, p. 143; E. Orosz, în *AE*, XXVI, 1906, p. 369; D. Garașanin, în *RVM*, 5, 1956, p. 19.

⁹ Acest depozit, descoperit în 1872, a fost achiziționat în parte de MNM, cf. K. Torma, *Limes Dacicus*, Budapest, 1880, p. 106; F. Holste, *Hortfunde Südeuropas*, Marburg-Lahn, 1951, p. 18, pl. 33, iar o altă parte a ajuns într-o colecție particulară, cf. J. Hampel, *Trouvailles*, p. 44; M. Roska, *Repertoriu*, p. 88, nr. 38.

¹⁰ B. Pesta, *Erd. Múz. Évk.*, 1911, p. 46; M. Roska, *ACMIT*, III, 1930—31, p. 76 și urm.; idem în *Repertoriu*, p. 85, nr. 29, fig. 102.

¹¹ Muzeul Brukenthal din Sibiu, inv. nr. 5 655, 5 604, 5 605, 5 606, 5 652.

¹² M. Roska în *Dacia*, III—IV, 1927—32, p. 356 și urm.; idem, *Közl.*, IV, 1944, p. 50; A. Mozsolics, în *Acta Arch.*, III, 1953, p. 105 și urm.

¹³ Á. Buday, în *EM*, 1906, p. 64; E. Orosz, în *AE*, XXVII, 1907, p. 73 și urm.; M. Roska, în *Repertoriu*, 199, nr. 195; F. Holste, *op. cit.*, p. 25, pl. 48/1—15.

¹⁴ M. Roska, *Közl.*, IV, 1944, p. 48 și urm. publică numai o parte din piesele de harnașament, considerîndu-le greșit ca provenind dintr-un loc necunoscut de pe teritoriul Transilvaniei. Pe lângă piesele de harnașament, acest depozit cuprinde: cinci topoare cu disc și spin și patru topoare cu ceafa prelungită. Cf. M.A.C., inv. nr. 8 067—8 076.

¹⁵ J. Hampel, în *AE*, XXI, 1901, p. 186; *AE*, XXVIII, 1908, p. 379; I. Nestor, *Stand*, p. 129, nota 125 k.

¹⁶ M.A.C., inv. III 5 435, 5 436, 5 442, 5 437 etc. Cf. F. Holste, *op. cit.*, pl. 45/23—26. În prezent pregătim o monografie asupra acestui depozit.

¹⁷ JDM, V, 1910, p. 29; Z. Söregy, *Vezető a debreceni Déri Múzeumban* (Ghidul muzeului Déri din Debreșin), 1939, p. 51; N. Áberg, *Chronologie*, V, p. 39.

¹⁸ J. Temesváry, în *AE*, XVII, 1897, p. 333; M. Roska, *Repertoriu*, p. 222, nr. 37.

¹⁹ *AE*, XV, 1895, p. 284 și urm. (*ibidem*, p. 192); J. Hampel, *Bronzkor*, II, pl. 248/1—3 (greșit sub Magyar Lajos); G. Téglás, în *AE*, XXXIII, 1913, p. 313.

²⁰ Acest depozit, descoperit de curînd, va fi publicat de prof. M. Macrea, căruiua îi mulțumim și pe această cale pentru informațiile date.

²¹ I. Andrieșescu, în *Dacia*, II, 1925, p. 349 și urm., I. Nestor, *Stand*, p. 128 și urm.; pl. 16/17.

Spre deosebire de topoarele cu ceafa prelungită și ornamentată ²², care sînt mai vechi, exemplarele neornamentate sînt caracteristice mai ales pentru faza finală a epocii bronzului (Bronz D), dar în unele cazuri ele se găsesc și în depozitele de bronzuri de la începutul primei epoci a fierului (Hallstatt A).

Vîrfurile de lance în formă de frunză, cu partea mediană bombată și încadrate de două nervuri longitudinale, este frecvent în depozitele de la sfîrșitul epocii bronzului (Uriu, Mociu, Galoș-Petreu, Panticeu etc.) și începutul epocii fierului (Cincu, Suseni, Uioara, Gușterița, Șpálnaca, Dipșa etc.). După D. Garașanin, care face o clasificare a vîrfurilor de lance, exemplarul nostru intră în varianta A. Autoarea, bazîndu-se pe aria de răspîndire și pe alte criterii, consideră pe bună dreptate că acest tip de lance este originar din bazinul carpatic ²³.

Din păcate, sabia de la Rebrîșoara nu a fost descrisă mai amănunțit, astfel că nu se pot face precizări tipologice ori cronologice asupra ei ²⁴.

Trei dintre celturile de la Rebrîșoara fac parte din așa-numitele celturi transilvănene care, după o statistică întocmită de I. Nestor, M. Moga și M. Roska ²⁵, sînt repartizate în peste 60 de localități din Transilvania. Cea mai mare parte a celturilor de acest tip se găsesc în depozitele ori în descoperirile izolate de la sfîrșitul epocii bronzului. Unele exemplare însă (dar care nu suferă transformări esențiale) continuă să dăinuiește pînă în Hallstatt B1. Exemplarele de la Rebrîșoara fac parte din prima variantă, care se datează exclusiv în Bronz D. Numărul considerabil de exemplare găsite pe teritoriul Transilvaniei, evoluția și viețuirea destul de îndelungată, ca și denumirea lor de altfel, arată suficient de grăitor care a fost locul lor de origine.

Celtul cu gura ușor concavă și bordura îngroșată, ornamentat cu dreptunghiuri suprapuse, este rar atît în Transilvania, cît și în regiunile învecinate. Exemplare similare, dar nu perfect analoge se cunosc la : Josani ²⁶, Șpálnaca, „Ungaria” ²⁷, Beravci, Lovasberény, Dévaványa, Nyiregyháza și Szarvas ²⁸. Analogiile prezentate se datează în Hallstatt A.—B. Faptul că nu cunoaștem exemplare care să se dateze mai de timpuriu ne face să presupunem că acest tip de celt, cu ornamentația lui specifică, apare abia la începutul primei epoci a fierului.

Brățările cu capetele subțiate și ornamentate cu incizii paralele s-au găsit în numeroase localități transilvănene, dar aici se vor aminti numai cîteva analogii care provin din depozite de bronzuri ori de aur : Uriu, Bogata Romîna ²⁹ Panticeu, Popești, Aluniș ³⁰, Uioara, Maramureș, Șona, Tăuteu ³¹ etc. Cea mai

²² M. Rusu, în *SCIV*, X, 1959, p. 280 și urm.

²³ D. Garașanin, *op. cit.*, p. 19.

²⁴ Doar indicația lungimii ei (46 cm) ne face să presupunem că, eventual, face parte din săbiile de tip Unip-Uriu, care sînt tipice pentru perioada de sfîrșit a epocii bronzului, cf. I. Berkesi, în *TRET*, XXII, 1906, p. 66 și urm.; pl. II/1; B. Milleker, *Délmagyarország régiségteltelei* (Descoperirile arheologice ale Ungariei de sud), 1906, III, p. 151, și urm.; M. Roska, *Repertoriu*, p. 86, nr. 29, fig. 106/16.

²⁵ I. Nestor, *Stand*, p. 131, nota 530; M. Moga, în *AISC*, IV, 1941—2, p. 269 urm.; M. Roska, *Repertoriu*, p. 437, pl. XVI; M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, IV, 3—4, 1953, p. 467 și urm.

²⁶ J. Hampel, *Bronzkor*, III, pl. CCVI/3.

²⁷ M. Roska, *Repertoriu*, p. 111, nr. 19, fig. 136; A. M. Tallgren, în *ESA*, II, 1926, fig. 76/3.

²⁸ F. Holste, *op. cit.*, pl. 1/6,8; pl. 22/1—2; pl. 28/25; pl. 33/8; pl. 43/1.

²⁹ M. Roska, *Közl.*, IV, 1944, p. 43; J. Harmatta, *AÉ*, VII—IX, 1946—48, p. 127; A. Mozsolics, în *Acta Arch.*, III, 1953, p. 105 și urm.

³⁰ M. Moga, *Dacia*, V—VI, 1935—36, p. 235 și urm.; idem, în *AISC*, IV, 1941—43, p. 267 urm.

³¹ D. Popescu, în *Materiale*, II, 1954, p. 224; Vl. Dumitrescu, în *Dacia*, V—VI, 1935—36, p. 229 și urm.

mare parte a brățărilor crestate se datează în Hallstatt A și B, dar unele exemplare (Partoș etc.) ajung pînă în Hallstatt C. Exemplarele de la Rebrîșoara însă se apropie mai degrabă de sfîrșitul epocii bronzului, ori, eventual, începutul primei epoci a fierului.

Toporul cu aripioare are o arie largă de răspîndire, în care Transilvania ocupă oarecum o poziție periferică. Numeroasele exemplare găsite pe teritoriul Transilvaniei, precum și cele din alte regiuni, pot fi eșalonate într-o serie cvolutiv-tipologică care, din punct de vedere cronologic, cuprinde un interval de timp considerabil³². Exemplarul de la Rebrîșoara, prin analogiile pe care le prezintă (Uriu, Galoșpetreu etc.), se poate data la sfîrșitul epocii bronzului.

După cum rezultă din analogiile prezentate mai sus, cele două depozite de la Rebrîșoara pot fi datate la sfîrșitul epocii bronzului sau, eventual, la limita dintre Bronz D și Hallstatt A₁. Această datare este confirmată de toate piesele ce alcătuiesc cele două depozite.

Încadrarea în mediul cultural și istoric. Depozitele de la Rebrîșoara fac parte, din punct de vedere tipologic și cronologic, din marea grupă a depozitelor de tip Uriu-Domănești³³ care, în spațiul carpato-dunărean, cuprinde un mare număr de depozite și descoperiri izolate de bronzuri. Avîntul considerabil al prelucrării bronzului în Transilvania la sfîrșitul epocii bronzului este oglindit, pe de o parte, de numărul important de descoperiri, iar pe de altă parte de masarea acestor descoperiri în vechiul centru din nord-vestul Transilvaniei, unde majoritatea formelor, după cum o ilustrează evoluția lor tipologică, sînt originare din această regiune. Numărul pieselor de la sfîrșitul epocii bronzului este sporit și de prezența a numeroase obiecte care intră în compoziția marilor depozite de la Șpălnaca, Uioara, Gușterița, Dipșa etc., care inițial au fost prelucrate în Bronz D, iar în Hallstatt A, nemaifiind în uz, au fost destinate topirii. Acest avînt este o consecință firească a transformărilor economice-sociale petrecute în sînul societății din acea vreme. Din păcate însă, lipsa unor cercetări sistematice asupra așezărilor și cimitirelor de la sfîrșitul epocii bronzului în Transilvania împiedică cunoașterea mai amănunțită a acestor transformări. În stadiul actual al cercetărilor, sîntem obligați să ne mărginim doar la cîteva observații ce se desprind din interpretarea depozitelor de bronzuri din această vreme, precum și din sporadicele descoperiri, mai vechi sau mai noi, care însă, din cauza lacunelor pe care le prezintă, nu permit decît amintirea unor ipoteze de lucru, supuse în mod firesc modificărilor. Din compoziția depozitelor de bronzuri din această vreme rezultă în mod evident că unele dintre ele cuprind în cea mai mare parte arme de luptă (Uriu, Domănești, Rebrîșoara etc.), în timp ce la altele (Mociu, Valea Largă etc.) predomină uneltele (seceri), obiectele de podoabă (Leliu, Bogata de Mureș etc.) sau chiar piesele de harnașament (Lozna Mare, Mișca etc.). Preferința pentru o anumită categorie de obiecte, ca și varietatea compoziției depozitelor, oglindesc preocupările principale și ocupațiile de bază ale

³² Pentru evoluția lor tipologică-cronologică, cf. H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Berlin, 1959, p. 93 și urm.; 304 și urm., pl. 195.

³³ I. Nestor, *Marburger Studien*, 1938, p. 192; M. Petrescu-Dîmbovița, în *AISC*, V, 1944-48, p. 273.

posesorilor acestor depozite, iar în cazul cînd depozitele sînt alcătuite din piese destinate topirii (deci piese adunate din diferite locuri și de la diferiți proprietari), atunci ele ilustrează varietatea preocupărilor generale ale societății contemporane. Din această cauză este necesar să se precizeze inițial din ce categorie face parte depozitul respectiv; a) depozite-turnătorii (cele mici aparținînd meșterilor ambulanti, iar cele mari unei comunități), b) depozitele ce cuprind obiecte încă în uz, care din anumite motive au fost ascunse, și c) depozite mixte ce cuprind atît piese destinate turnării, cît și obiecte la acea dată utilizabile.

Depozitele de la Rebrîșoara sînt alcătuite în cea mai mare parte din piese uzate sau rău turnate, destinate topirii, deci ele au fost acumulate mai mult pentru valoarea lor reală (ca materie primă) decît pentru valoarea lor nominală. Faptul că la aceste două depozite lipsesc turtele de bronz, resturile de turnare etc. pledează mai degrabă în sensul că proprietarii lor nu au fost meșteri ambulanti, ci foarte probabil membri mai înstăriți ai comunităților primitive, care, pe lîngă obiectele încă în uz (brățări, celturi, topoare cu aripioare), au strîns și piesele ce aveau o valoare intrinsecă, necesare schimbului în natură, trocului. Cine au fost acești proprietari și care a fost rolul lor în societatea de atunci este greu de precizat. Dificilă este și încadrarea acestor depozite în mediul cultural adecvat, precum și explicarea cauzei care a determinat pe proprietarii lor să le ascundă.

În ceea ce privește încadrarea depozitelor de la Rebrîșoara în mediul cultural adecvat, deși premisele de la care pornim nu sînt suficient de sigure, presupunem totuși că ele au aparținut purtătorilor culturii Wietenberg, faciesul tîrziu. Această ipoteză este sprijinită de faptul că atît la Rebrîșoara³⁴, cît și în alte localități din jur: Teaca, Iuda, Tonci, Iad, Bistrița etc.³⁵, s-au descoperit așezări care aparțin acestui facies. De altfel, dăinuirea culturii Wietenberg în Bronz D este confirmată și de alte așezări de pe teritoriul Transilvaniei: Apahida, Coldău, Cățălușa, Rapoltu Mare, Aiud, Șpălnaca, Vereșmort, Cipău-Sf. Gheorghe, Corunca, Bănd, Pănet, Ungheni, Sintioana etc.³⁶. Tot

³⁴ La punctul numit „Rîpa cu corni”, situat la confluența pîrului Rebra cu Someșul, se află o așezare de tip Wietenberg, faciesul tîrziu, în care s-au găsit fragmente ceramice aparținînd culturii Suciului de Sus. Tot acoloși culturi le aparțin așezările de la punctele numite „Poiana” și „Valea Babei”, dar aici s-au aflat și fragmente ceramice din epoca romană și prefeudală (sec. IV—V) și sec. XI—XII. Materialul ceramic recoltat din punctele amintite se află în Muzeul raional Năsăud și M.A.C. Pentru bibliografia mai veche referitoare la aceste puncte, cf. I. Marțian, în *AE*, XXIII, 1903, p. 286; M. Roska, *Repertoriu*, p. 128, nr. 193.

³⁵ Aceste așezări au fost descoperite de I. Dănilă, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru informații. Materialul ceramic recoltat se află în Muzeul raional Bistrița.

³⁶ Deși indiciile cronologice cele mai numeroase pentru datarea culturii Wietenberg aparțin bronzului mijlociu (cf. K. Horedt, *Die Wietenbergkultur*, în *Dacia*, N.S. IV, p. 107, și urm.), totuși atît așezările enumerate mai sus, cît și altele neamintite, pe lîngă

fragmentele ceramice tipice Wietenberg mai cuprind fragmente ceramice aparținînd culturilor Otomani III (faciesul tîrziu), Noua și Suciului de Sus. La aceste componente se mai adaugă un facies specific, pentru care deocamdată, din lipsă de altă denumire, preferăm termenul de Wietenberg, faciesul tîrziu. Pentru aria de răspîndire și datarea culturii Suciului de Sus, cf. N. Kallicz, în *AE*, 87, 1960, p. 3 și urm.; A. Mozsolics, în *Acta Arch.*, XII, 1960, p. 119, și urm. Numărul localităților din Transilvania care cuprind urme materiale specifice acestei culturi este însă mult mai mare. Întocmind o listă, am constatat prezența ei în peste 20 de localități. Menționăm de la început că de cele mai multe ori fragmentele ceramice de tip Suciului de Sus se găsesc în așezări de tip Wietenberg, faciesul tîrziu (cf. Iuda, Tonci, Vișoara, Rebrîșoara, Năsăud, Nimigea etc.), Otomani III (Valea lui Mihai, Girișul de Criș, Supurul de Sus etc.) sau chiar în morminte de incinerare de tip Noua (vezi mai jos, notele 46 și 49). Asupra ariei de răspîndire, asupra genezei și asupra datării culturii Suciului de Sus pregătim un studiu aparte.

purtătorilor culturii Wietenberg, faciesul târziu, se pare că le aparțin și depozitele de la Uriu, Mociu, Valea Largă etc.

Cauza care a determinat pe proprietarii acestor depozite să le ascundă trebuie examinată în strînsă legătură cu factorii ce au determinat îngroparea celorlalte depozite de bronzuri contemporane (aparținînd culturilor Noua și Otomani III) din Transilvania. Pentru explicarea acestei cauze trebuie să se țină seama în primul rînd de factorii interni (transformări sociale petrecute în sînul societății, lupte intertribale etc.), dar în cazul de față nu trebuie neglijați nici factorii externi. Pentru aceștia din urmă pledează cîteva indicii grăitoare. Astfel, una din cauze trebuie să fi fost pătrunderea din Moldova în Transilvania a purtătorilor culturii Noua³⁷, care au venit, eventual, abia la acea dată. Aceștia, fiind o populație de păstori, aveau nevoie de pășuni întinse și chiar dacă au venit în valuri succesive, relativ pașnice, ei au avut ciocniri repetate cu purtătorii culturii Wietenberg, faciesul târziu, proprietarii inițiali ai acestor terenuri. O altă cauză trebuie să fi fost pătrunderea dinspre vest (Crișana) a purtătorilor culturii Otomani III (faciesul târziu), ale căror urme culturale s-au găsit în diferite localități ardelenene³⁸.

Dacă la început această pătrundere (dinspre est și vest) a pricinuit ciocniri între purtătorii culturilor respective, cu timpul divergențele s-au lichidat, deoarece se cunosc așezări de tip Wietenberg târziu care cuprind numeroase vestigii ale culturii Noua (Apahida, Sîntioana, Ungheni), ori ale culturii Otomani III (Rapoltu Mare, Vereșmort, Cluj).

Pătrunderea culturii Noua dinspre est este confirmată nu numai de ceramică, de obiecte de os pentru ornamentarea ceramicii, de seceri din piatră șlefuită etc.³⁹, ci și de depozite ori descoperiri izolate de bronzuri, care au o factură sau prezintă puternice influențe răsăritene. Dintre cele mai tipice descoperiri, amintim în primul rînd depozitele de la Rîșești⁴⁰, Augustin⁴¹, Iara de Jos⁴², Arcuș⁴³, tiparele de la Hălchiu⁴⁴, celturile de la Aninoasa,

³⁷ Pentru aria de răspîndire și datare a acestei culturi, cf. I. Nestor, *Stand*, p. 117, n. 481; T. Sulimski, în *WPZ*, XXV, 1938, p. 129 și urm.; K. Horedt, în *Materiale*, I, 1953, p. 806 și urm.; M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, IV, 3-4, 1953, p. 443 și urm.; A. Mozsolics, în *Acta Arch.* VIII, 1957, p. 120, nota 10; idem în *Acta Arch.*, XII, 1960, p. 121 și urm. și A. C. Florescu, în prezenta publicație.

³⁸ Dintre acestea amintim doar cîteva: Vereșmort (M. Roska, *Germania*, 18, 1934, p. 130, fig. 6/16), Stolna (M. Roska, *Repertoriu*, p. 278, nr. 261, fig. 337, Hunedoara (ibidem, p. 296, nr. 6, fig. 357) etc.

³⁹ I. Kovács, *Dolgozatok*, II, 1911, p. 6 și urm., fig. 8 și 13. Secerile de piatră sînt inedite, în M.A.C.

⁴⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, IV, 3-4, 1953, p. 468 și urm., unde apar celturi care au pe cele două fețe găuri în formă de migdală ori circulare, pe care autorul le denumește celturi ardelenene varianta

răsăriteană, pentru a le deosebi de cele răsăritene, identice ca formă, dar mai mici ca dimensiuni. În afară de exemplarele din Moldova, mai există piese similare și la Drajna de Jos (cf. I. Nestor, *Stand*, pl. 16/14). Oinac (informație M. Petrescu-Dîmbovița) și Gorako Kassovo (R. P. Bulgaria, cf. Ebert, *RL*, II, pl. 104 c.d.). La acestea din urmă însă gaura în formă de migdală de pe fețele celturilor este redată doar prin linii reliefate.

⁴¹ M. Roska, în *AE*, L, 1937, p. 141 și urm.

⁴² Erd. Múz., III, 1876, p. 181; M. Roska, *Repertoriu*, p. 19, nr. 54, fig. 9. Un ac ornamentat cu protuberanțe se află și în depozitul de la Deva (Muz. Deva, inv. nr. 5 099).

⁴³ Informație Z. Székely. Exemplarul se află în Muz. reg. Sf. Gheorghe și este inventariat sub nr. 15 314. Celălalte celturi sînt de tip transilvănean.

⁴⁴ A. Prox, *Germania*, 23, 1939, p. 225 și urm., pl. 25.

Cîlnic ⁴⁶, vîrful de lance de la Band ⁴⁰ și pumnalul de la Apold ⁴⁷. Datarea acestor descoperiri la sfîrșitul epocii bronzului este confirmată de restul pieselor (de factură transilvăneană) ce intră în compoziția depozitelor ori de analogiile pe care le prezintă ⁴⁸. Atribuirea acestor bronzuri purtătorilor culturii Noua ni se pare cea mai plauzibilă, deoarece, pe lîngă faptul că unele piese apar în morminte de tip Noua (acele cu protuberanță, de pildă etc.), ele sînt răspîndite pe aria locuită de purtătorii acestei culturi.

Dintre depozitele de bronzuri ardelenice ce pot fi atribuite cu certitudine purtătorilor culturii Otomani III, amintim doar depozitul de la Popești, care a fost ascuns într-un vas tipic acestei culturi ⁴⁰.

Ascunderea depozitelor de bronzuri de la sfîrșitul epocii bronzului, amintite mai sus, a fost cauzată deci de ciocnirile repetate dintre triburile aparținătoare celor trei culturi (Wietenberg, Noua, Otomani), în lupta pe care au dus-o între ele pentru stăpînirea terenurilor destinate agriculturii și păstoritului ori pentru *sarea* atît de necesară oamenilor și animalelor domestice.

Pentru verificarea ipotezelor enunțate, dar mai ales pentru o mai temeinică cunoaștere a evenimentelor istorice desfășurate la sfîrșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului din Transilvania, se impun, cu o impetuoasă necesitate, cercetări arheologice de mare amploare, care, fără îndoială, vor elucida multe dintre problemele pe care în stadiul actual al cercetărilor nu le putem lămuri satisfăcător.

MIRCEA RUSU

КЛАДЫ БРОНЗОВЫХ ПРЕДМЕТОВ ИЗ РЕБРИШОАРЫ

(р-н Нэсэуд, обл. Клуж)

РЕЗЮМЕ

Первый клад бронзовых предметов из Ребришоары (найденный в 1876 г.), состоящий из трех кельтов, наконечника копья, топора с крыльями, шести боевых топоров с диском и шипом, а также сабли, был известен в археологической литературе еще в прошлом веке, но сведения о количестве и роде предметов, составляющих этот клад, различны в каждом отдельном случае.

⁴⁵ M. Roska, în *AE*, L, 1937, p. 141 și urm.

⁴⁶ M. Roska, *Repertoriu*, p. 174, nr. 174, fig. 207; K. Horedt, în *AISC*, V, 1944—48, p. 308 îl consideră greșit ca pumnal „cu nod” la mîner. Interesant este că pînă în prezent nu s-a făcut legătura cronologică și culturală între vîrfurile de lance, așezarea și mormintele de incinerare de aici (cf. I. Kovács, *Dolgozatok*, IV, 1913, p. 268 și urm., fig. 3 și 5). Este adevărat că ritul de înmormîntare și unele forme de vase (I. Kovács, *op. cit.*, fig. 5/1—3) aparțin culturii Suciului de Sus (și nu culturii Tei, cf. D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București, 1944, p. 85 și urm., fig. 35 și 36), dar se pare că vasele cu două toarte supraînălțate sînt mai degrabă de influență Noua. De altfel, morminte de incinerare de tip Noua se mai cunosc la Apahida (cf. M. Roska, *Repertoriu*, p. 24, nr. 92, fig. 16), Brăduț (G. Westen, în *AVSL*, IX, p. 18 și urm.; H. Schroll, *Die Stein und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, p. 24; M. Roska, *Repertoriu*, p. 35, nr. 30, fig. 28), Cașolț (cf. M. Macrea în *Materiale*, VI, 1959, p. 419 și urm.) etc.

⁴⁷ K. Horedt, *loc. cit.*

⁴⁸ Depozitele de bronzuri de la Rîșești, Augustin, Iara de Jos, Drajna de Jos se datează în Bronz D (eventual la limita dintre sfîrșitul epocii bronzului și Hallstatt A). La fel și descoperirile de la Hălchiu, Aninoasa, Cîlnic, Band, Apold. Aceeași datare o presupunem și pentru depozitele din U.R.S.S. (cf. A. Tallgren, în *ESA*, II, p. 150 și 152, fig. 82 și 87; T. Sulimirski în *WPZ*, XXV, p. 146, pl. III/10). Continuarea culturii Noua și în Hallstatt A pare să fie confirmată de depozitele de la Arcuș, Deva, ori de așezările de la Trușești, Corlăteni etc. (cf. M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, IV, p. 450 și urm.).

⁴⁹ E. Orosz, în *AE*, XXVII, 1907, p. 73. În ce privește cauzele ascunderii depozitelor contemporane de la Bicaciuc, Domănești, Galoșpetreu, Mișca etc. din centrul ariei de răspîndire a culturii Otomani, acestea s-ar putea explica și prin pătrunderea culturii Suciului de Sus în acest spațiu, dovedită cu prisosință de materialul descoperit în așezările de la Valea lui Mihai, Girișul de Sus etc.

Второй, найденный позднее, клад (год точно не известен) был лишь упомянут в специальной литературе. Он состоит из трех браслетов, кельта, двух боевых топоров с удлинённым обухом и трех боевых топоров с диском и шипом.

Так как содержимое обоих кладов, с типологической точки зрения, аналогично, а датировка их совпадает, автор рассматривает их вместе и относит, на основании аналогии, по группам и предметам, к концу бронзового века или к времени между периодом D бронзового века и гальштатским периодом A. Эта датировка подтверждается всеми предметами, входящими в состав обоих кладов.

Судя по среде, в которой были обнаружены эти два клада, как и другие синхронные им клады (Уриу, Мочу, Валя Ларга и др.), их можно отнести к носителям культуры Витенберг позднего облика.

Причиной захоронения этих кладов, по мнению автора (высказанного только как гипотеза), были межплеменные битвы между носителями культуры Ноуа (пришедшими из Молдовы), Отомань III (пришедшими из Кришаны) и Витенберг, позднего облика, первыми владельцами участков, пригодных для земледелия и выпаса или богатых залежами соли.

Постоянные столкновения и неоднократно повторяющиеся опасности, которым подвергались то одни, то другие племена упомянутых культур, обусловили не только захоронение кладов носителями поздней фазы культуры Витенберг, но и кладов, относящихся к культурам Ноуа (Аугустин, Яра де Жос, Аркуш) и Отомань III (Попешть).

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Первый клад бронзовых предметов из Ребришоары.

Рис. 2. — Второй клад бронзовых предметов из Ребришоары.

LES DÉPÔTS D'OBJETS EN BRONZE DE REBRIȘOARA

(distr. de Năsăud, rég. de Cluj)

RÉSUMÉ

Le premier dépôt d'objets en bronze de Rebrîșoara, découvert en 1876 et comprenant trois haches à douille, un fer de lance, une hache à ailerons, six haches de combat à disque et à épine et un sabre, était connu dans la littérature archéologique dès le siècle dernier, mais les informations quant au nombre et au type des pièces variaient d'une source à l'autre.

Le second dépôt, découvert plus récemment (la date exacte n'est pas connue) et formé de cinq bracelets, d'une hache à douille, de deux haches de combat au mail prolongé et de trois haches de combat à disque et à épine, n'était connu jusqu'à présent que par une mention.

Étant donné que les deux dépôts présentent un inventaire typologiquement homogène et qu'ils coïncident comme date, l'auteur les étudie simultanément, les situant, d'après des analogies établies par groupes d'objets, à la fin de l'âge du bronze ou, éventuellement, à la limite entre la période D du bronze et la phase A, du Hallstatt: cette détermination chronologique est confirmée par l'unanimité des pièces des deux dépôts. Le milieu dans lequel apparaissent ceux-ci, ainsi que d'autres dépôts contemporains (Uriu, Mociu, Valea Largă, etc.), permet de les attribuer aux porteurs de la civilisation de Wietenberg dans sa phase avancée.

La raison qui aura provoqué l'enfouissement de ces dépôts serait — selon l'hypothèse émise par l'auteur — les luttes entre tribus, à savoir entre les porteurs de la civilisation de Noua (venus de Moldavie), d'Otomanî III (venus de Crișana) et de Wietenberg dans sa phase avancée, détenteurs à l'origine soit des terrains propices à l'agriculture et à l'élevage, soit des riches carrières de sol.

Les combats répétés et les vicissitudes auxquels étaient soumises, successivement, les tribus des différentes civilisations énumérées plus haut expliquent le grand nombre de dépôts enfouis provenant non seulement du faciès avancé de la civilisation de Wietenberg, mais aussi des civilisations de Noua (Augustin, Iara de Jos, Arcuş) et d'Otomani III (Popeşti).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Premier dépôt d'objets en bronze de Rebrîşoara.

Fig. 2. — Second dépôt d'objets en bronze de Rebrîşoara.
